

TEKIJÄFOORUMI: DSM-DIREKTIIVI EDELLYTTÄÄ HUOMATTAVIA PARANNUKSIA TEKIJÖIDEN JA ESITTÄVIEN TAITEILIJOIDEN ASEMAAN

Luovan alan tekijöitä ja esittäviä taiteilijoita edustavien järjestöjen yhteistyöelin Tekijäfoorumi korostaa implementointivaiheessa olevan EU:n tekijänoikeusdirektiivin 2019/790 eli DSM-direktiivin tärkeyttä tekijöille ja esiintyville taiteilijoille. Direktiivi on laaja kokonaisuus, ja julkisuudessa keskustelu on koskenut lähinnä tiettyjä direktiivin artikloita.

Vähemmälle huomiolle ovat jääneet direktiivin 3 luvun artikkelit 18–23, joiden tarkoituksena on parantaa tekijöiden ja esittävien taiteilijoiden asemaa.

Suomessa 3 luvun osalta on käyty neuvotteluja opetus- ja kulttuuriministeriön johdolla, Tekijäfoorumin ja Tekijänoikeuden käyttäjien neuvottelukunnan kesken. Konsensuksen löytäminen on osoittautunut vaikeaksi.

Tekijäfoorumi on käytyjen keskustelujen jälkeen huolissaan siitä, että direktiivin tarkoitus tekijöiden aseman parantamisesta ei ole toteutumassa kotimaisessa implementoinnissa. Tueksi tarvitaan poliittista tahtoa.

Tekijät ja esiintyvät taiteilijat ovat usein heikommassa neuvotteluasemassa sopimuksia tehdessään. Tämä tuli esiin jo vuonna 2014 tekijänoikeuslakia muutettaessa. Muutoslain esitöissä (HE 181/2014, s. 46) todetaan, että ”lausuntojen pohjalta muutettu esitys antaa mahdollisuuden tekijänoikeusalalla tapahtuvaan neuvottelukulttuurin muutokseen, jota opetus- ja kulttuuriministeriö seuraa”. Lisäksi esityksessä todetaan seuraavaa: ”laajemmat nykyistä oikeustilaa muuttavat säännökset tulisivat harkittaviksi, jos nyt ehdotettavat säännökset eivät tuo toivottua muutosta”.

Eri taiteenalojen korvauskäytännöt on nostettu esiin myös vuoden 2019 hallitusohjelmakirjauksessa. Kirjauksen mukaan ”minimikorvausten määrittelemistä eri taiteenaloilla korvauskäytäntöjen yhtenäistämiseksi selvitetään”.

Tilanne luovilla aloilla ei ole vuoden 2014 jälkeen parantunut, vaan tekijöiden ja esittävien taiteilijoiden heikompaa neuvotteluasemaa käytetään edelleen hyväksi. Nyt on tärkeää toteuttaa myös vuoden 2019 hallitusohjelmaan kirjatut lupaukset.

Tekijäfoorumin ehdotukset 18–23 artikloiden implementoimiseksi ovat seuraavat:

18 artikla

Asianmukaisen ja oikeasuhteisen korvauksen periaate

- Artiklan mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että kun tekijät ja esittävät taiteilijat lisensoivat tai siirtävät yksinoikeutensa teostensa tai muun suojatun aineistonsa hyödyntämiseen, heillä on oikeus saada asianmukainen ja oikeasuhteinen korvaus.

- Direktiiviedellyttää, että kaikki tekijät ja esittävät taitelijat ovat samanarvoisessa asemassa asianmukaisen ja oikeasuhtaisen korvauksen suhteen. Direktiivin 73. johdantolauseen mukaan kertakorvaus voi olla oikeasuhtainen korvaus, mutta tämä ei saisi olla pääsääntö.
- Suomen tekijänoikeuslaki ei tällä hetkellä takaa tekijöille ja esittäville taiteilijoille asianmukaista ja oikeasuhteista korvausta, joten artiklan velvoite ei toteudu.
- Tekijät ja esittävät taitelijat toimivat alakohtaisesti erilaisissa asemissa: luovilla aloilla on sekä työsuhteisia että itsensätyöllistäjiä. Joillain aloilla korvauksen pääsääntönä ovat kertakorvaukset, joillain rojaltit.
- Euroopan neuvoston ministerikomitea linjasi joulukuussa 2018, että eurooppalainen kilpailu-oikeus ei ole esteenä kollektiiviselle sopimiselle itsensätyöllistäjien osalta.
- **Ehdotus: Asianmukaisen ja oikeasuhtaisen korvauksen periaate toteutetaan käytännössä kollektiivisopimuksilla. Maksettu korvaus on lähtökohtaisesti asianmukainen ja oikeasuhteinen, jos se on vähintään kollektiivisopimuksen mukainen. Vahvistetaan, että kollektiivinen sopiminen koskee myös itsensätyöllistäjiä.**

19 artikla

Avoimuusvelvoite

- Artiklan mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että tekijät ja esittävät taiteilijat saavat säännöllisesti ajantasaisia, merkityksellisiä ja kattavia tietoja teostensa ja esitystensä hyödyntämisestä.
- Tällä hetkellä Suomen tekijänoikeuslaki ei sisällä pakottavaa sääntelyä avoimuudesta.
- Monilla aloilla tekijät saavat puutteellisesti tai eivät ollenkaan tietoja teostensa hyödyntämisestä. Tietojen saanti on olennainen edellytys sille, että tekijät ja esittävät taiteilijat voivat arvioida korvauksen kohtuullisuutta ja käyttää 20 artiklan mukaista sopimuksen kohtuullistamismekanismeja.
- **Ehdotus: Avoimuusvelvoite kirjataan pakottavassa muodossa tekijänoikeuslakiin. Avoimuusvelvoitteen tulee olla kattava, joten ei tule säätää mahdollisuudesta poiketa avoimuusvelvoitteesta hallinnollisen taakan tai tekijän/esittävän taitelijan panostuksen vähäisyyden perusteella. Alakohtaiset erityispiirteet voidaan ottaa parhaiten huomioon kollektiivisopimuksin.**

20–21 artiklat

Sopimuksen kohtuullistamismekanismi

Vaihtoehtoinen riitojenratkaisumenettely

- 20 artiklan mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että tekijöillä ja esittäville taiteilijoilla tai heidän edustajillaan on oikeus vaatia asianmukainen ja sopiva lisäkorvaus, kun alun perin sovittu korvaus osoittautuu suhteettoman pieneksi verrattuna kaikkiin teosten tai esitysten hyödyntämisestä myöhemmin syntyneisiin merkityksellisiin tuloihin.

- 21 artiklan mukaan jäsenvaltioiden on säädettävä, että riidat, jotka koskevat 19 artiklan mukaista avoimuusvelvoitetta ja 20 artiklan mukaista sopimuksen kohtuullistamismekanismeja, voidaan saattaa ratkaistaviksi vapaaehtoisessa, vaihtoehtoisessa riitojenratkaisumenettelyssä.
- Tekijänoikeuslain 29 § ei toteuta 20 artiklan edellyttämää sopimuksen kohtuullistamismekanismeja – 78. johdantolauseen mukaan artiklan veloitteessa on kyse sellaisesta korvauksen sovitelusta, joka tapahtuu ennen tuomioistuinkäsittelyä.
- Mahdollisuus viedä riita välimiesoikeuden ratkaistavaksi ei toteuta vaihtoehtoista riitojenratkaisumenettelyä koskevaa 21 artiklan vaatimusta – artikla 21 edellyttää helppoa, halpaa ja matalan kynnyksen riitojenratkaisumenettelyä, johon tekijät, esittävät taiteilijat tai heidän puolestaan toimivat ovat halukkaita saattamaan riidat.
- **Ehdotus: Perustetaan suositusluonteisia lausuntoja antava OKM:n alainen elin. Sopimuksen kohtuullistamista koskeva sovittelu (artikla 20) tapahtuisi lautakunnan puheenjohtajan johdolla. Jos sovittelu ei tuota tulosta, riita siirtyisi lautakunnan käsiteltäväksi (artikla 21). Alojen erityispiirteet voidaan huomioida lautakunnan ratkaisukokoonpanoissa, joissa tulisi olla mukana alan asiantuntemusta (osapuolia edustavat tahot + riippumaton asiantuntija).**

22 artikla Peruuttamisoikeus

- Artiklan mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että kun tekijä tai esittävä taiteilija on lisensoinut tai siirtänyt teosta tai muuta suojattua aineistoa koskevat oikeutensa yksinomaisesti, tekijä tai esittävä taiteilija voi peruuttaa lisenssin tai oikeuksien siirron kokonaan tai osittain, jos tätä teosta tai muuta suojattua aineistoa ei hyödynnetä.
- Digitaalisessa maailmassa oikeuksia on helppo ”hyödyntää” ainakin näennäisesti – oikeuksien hyödyntämiseen pitäisi liittyä aktiivisuusvelvollisuus.
- **Ehdotus: Tekijänoikeuslakiin tulee kirjata vaatimus teoksen hyödyntämisestä mahdollisimman tehokkaasti. Jos oikeuksien luovutuksensaaja ei käytä oikeuksia tehokkaalla tavalla, tekijällä tulee olla oikeus käyttää peruuttamisoikeuttaan. Alakohtaiset erityispiirteet teosten hyödyntämisessä voidaan parhaiten ottaa huomioon mahdollisimman laajalla kollektiivisopimisella.**

23 artikla Yhteiset säännökset

- Jäsenvaltioiden on varmistettava, että sopimusmääräykset, joilla estetään 19, 20 ja 21 artiklan noudattaminen, ovat täytäntöönpanokelvottomia tekijöihin ja esittäviin taiteilijoihin nähden.
- **Ehdotus: Jotta direktiivin tarkoitus toteutuu, pitää myös artiklojen 18 ja 22 perusteella tehtävien lainsäädäntömuutosten olla nk. pakottavaa oikeutta.**

TEKIJÄFOORUMI on vuonna 2010 perustettu luovan alan tekijöitä, esittäviä taiteilijoita ja tieteentekijöitä edustavien järjestöjen yhteistyöelin. Perustamisasiakirjan mukaan Tekijäfoorumin tarkoituksena on yhteiskunnallinen vaikuttaminen tekijänoikeusasioissa, järjestöjen keskinäisen tiedonkulun parantaminen, mahdollisen yhteisen materiaalin tuottaminen, yhteisten kannanottojen valmistaminen sekä yhteisten tapahtumien järjestäminen. Tekijäfoorumi kokoaa yhteen alan järjestöjen toimet tekijöiden ja esittävien taiteilijoiden tekijänoikeuksien puolustamiseksi. Foorumin tarkoituksena ei ole korvata mitään olemassa olevia yhteistyöelimiä, tai siirtää järjestöjen tekijänoikeustyötä niiden ulkopuolelle. Tekijäfoorumin tarkoituksena on täydentää em. työtä ja tarjota järjestöille luonteva tapa keskustella tekijänoikeuskysymyksistä. Tekijäfoorumi ennakoii ja seuraa alan tapahtumia ja reagoi niihin, kun siihen löytyy yhteinen tarve.

JÄSENJÄRJESTÖT:

Animaatioklinikka - Suomen animaationtekijät ry
Finlands svenska författareförening rf
Finlands Svenska Skådespelarförbund rf
Freelance Ohjelmatyöntekijät FOT ry
Grafia ry
Kuvittajat ry
Sarjakuvantekijät ry
Suomen arvostelijain liitto ry
Suomen Elokuvaajien Yhdistys ry
Suomen Elokuvaohjaajaliitto SELO ry
Suomen Journalistiliitto ry
Suomen Journalistiliitto ry - Kääntäjien ammattiosasto KAOS ry
Suomen Journalistiliitto ry - Suomen freelancer-journalistit SFJ
Suomen Journalistiliitto ry - Radio- ja televisiotoimittajien liitto RTTL
Suomen Journalistiliitto ry - Radio- ja televisiotoimittajien liitto RTTL - freelance-ammattiosasto FAO
Suomen Kirjailijaliitto ry
Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry
Suomen Musiikintekijät ry
Suomen Muusikkojen Liitto ry
Suomen Nuorisokirjailijat ry
Suomen Näytelmäkirjailijaliitto ry
Suomen Näyttelijäliitto ry
Suomen Radio- ja TV-selostajat ry
Suomen Säveltäjät ry
Suomen Taiteilijaseura
Suomen tiedetoimittajain liitto ry
Suomen tietokirjailijat ry
Suomen Valokuvajärjestöjen Keskusliitto FINNFOTO ry
TeMe - Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liitto ry
TeMe - Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liitto ry - Suomen elokuva- ja mediatyöntekijät SET

LISÄTIETOJA ANTAVAT:

Lakimies Satu Lundelin, Suomen tietokirjailijat ry
satu.lundelin@suomentietokirjailijat.fi, 050 304 7044

Lakiasiainpäällikkö Lottaliina Pokkinen, Suomen Muusikkojen liitto ry
lottaliina.pokkinen@muusikkojenliitto.fi, 040 861 3231